

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Абакумової Ірини Вікторівни «Формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 01
Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність теми дисертаційної роботи.

В умовах трансформаційних змін у системі освіти України, зокрема у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, набуває особливої значущості питання підготовки учнів з особливими освітніми потребами до самостійного життя та праці. Однією з найбільш вразливих категорій учнів є діти з порушеннями інтелектуального розвитку, для яких трудова діяльність виступає не лише засобом соціалізації, але й одним із головних чинників інтеграції у суспільство.

Формування професійно-трудової компетентності в учнів 5-10 класів із зазначеної категорії – це не просто передача знань і навичок, а цілеспрямований педагогічний процес, що забезпечує підготовку до реального життя, сприяє розвитку самостійності, відповідальності, формуванню позитивної мотивації до праці.

Водночас, аналіз сучасної освітньої практики свідчить про недостатній рівень методичного забезпечення цього процесу, фрагментарність підходів, відсутність системного бачення формування професійно-трудової компетентності в умовах нових Державних стандартів базової середньої освіти та реформування освітнього середовища відповідно до принципів Нової української школи.

Особливої ваги набуває вивчення саме середнього шкільного віку (5-10 класи), коли відбувається активне становлення інтересів, нахилів, первинної професійної орієнтації, а також формування навичок самообслуговування й трудової поведінки, що мають критичне значення для майбутнього працевлаштування та соціальної адаптації таких учнів.

Таким чином, представлене дослідження проблеми формування професійно-трудової компетентності в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку є своєчасним, суспільно значущим і має важливе практичне спрямування, оскільки сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, а також формуванню життєвих компетентностей у цієї категорії дітей.

У дисертаційній роботі Ірини Абакумової визначено важливість комплексного підходу до професійно-трудоного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, що передбачає специфічні методи викладання, активне залучення учнів до практичної діяльності та розвиток їхніх професійно-трудоих навичок.

Наукова новизна результатів, отриманих здобувачкою, полягає в наступному:

вперше: розроблено науково-методичні засади формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку як основи для успішної професійно-трудової діяльності відповідно до Концепції Нової української школи; розроблено та апробовано педагогічну технологію формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальних закладах загальної середньої освіти; теоретично обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку та виділено її змістові компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, практико-діяльнісний; визначено організаційно-педагогічні умови формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальних закладах загальної середньої освіти в контексті реформ НУШ; формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку представлено як послідовний процес особистісного зростання – набуття професійно-трудових умінь та навичок, соціальних якостей, розвиток позитивних індивідуальних можливостей в результаті проходження усіх етапів професійно-трудової підготовки у СЗЗСО, що дає змогу підтримувати зв'язок у безперервному процесі корекційного впливу, створюючи динаміку професійного розвитку особистості; розроблено авторську модельну навчальну програму, яка містить інваріативні модулі для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку; поглиблено та уточнено: наукові підходи щодо формування професійно-трудової компетентності учнів у спеціальних закладах загальної середньої освіти; наукові дані про особливості організації професійно-трудового навчання у спеціальному закладі загальної середньої освіти відповідно до реформ Нової української школи; діагностичний інструментарій для використання в якості критеріїв оцінки стану сформованості професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку; подальшого розвитку набули: компетентнісний підхід та принципи спеціальної педагогіки до розв'язання проблеми забезпечення ефективної професійно-трудової підготовки учнів у спеціальних закладах загальної середньої освіти; сучасні технології та методи формування професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Практичне значення результатів дослідження полягає у створенні, впровадженні та апробації ефективних засобів педагогічного впливу, спрямованих на формування професійно-трудової компетентності учнів 5–10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

У процесі наукової роботи:

- розроблено та апробовано педагогічну технологію формування професійно-трудової компетентності зазначеної категорії учнів;
- створено діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості професійно-трудової компетентності в учнів з ППР;
- розроблено та впроваджено авторську модельну навчальну програму «Технології трудового навчання: інваріантні модулі», адаптовану до потреб учнів з інтелектуальними порушеннями. Програму рекомендовано до використання як у спеціальних навчальних закладах, так і в інклюзивних класах;
- підготовлено методичні рекомендації для педагогів, які здійснюють професійно-трудову підготовку учнів з ППР у старших класах. Ці матеріали можуть бути основою для створення індивідуально орієнтованих програм розвитку учнів зі складними порушеннями розвитку.

Результати дослідження мають широке прикладне застосування в системі загальної та спеціальної освіти. Вони можуть бути використані:

- для удосконалення навчальних програм і інтегрованих курсів освітньої галузі «Технології»;
- при створенні освітнього середовища, зорієнтованого на принципи інклюзії та реальні потреби професійної підготовки учнів з особливими освітніми потребами;
- у розробці навчальних програм для здобувачів вищої педагогічної освіти;
- під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які працюють із дітьми з ППР.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані в дисертації.

Повнота викладення матеріалів у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації представлено у 15 наукових працях 4 статтях, які відображають основні результати, опубліковані у наукових фахових виданнях, що включені до наукометричних баз, 2 з яких у співавторстві, 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні країн ЄС, публікаціях апробаційного характеру – 8 тезах, 2 модельних навчальних програмах, які отримали гриф МОН.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та основних положень дисертації.

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (198 найменувань, з них 9 – іноземною мовою). Загальний обсяг роботи – 244 сторінки, з них 178 сторінок основного тексту. Робота містить 7 додатків, 10 таблиць та 13 рисунків.

У вступі обґрунтовано суспільну та наукову значущість обраної теми, чітко сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

У першому розділі на основі аналізу проблеми, що досліджується, визначено теоретичні основи професійно-трудової підготовки учнів з

порушеннями інтелектуального розвитку, які базуються на положеннях компетентнісного, корекційно-розвивального, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходу до навчання школярів, формування особистості учня як активного учасника освітнього процесу, здатного в подальшому до успішної виробничої адаптації та інтеграції у соціум. Проблему професійно-трудової підготовленості учнів розглянуто у контексті ідеї безперервної технологічної освіти, що регламентовано стратегією Нової української школи щодо підвищення якості професійно-трудового навчання, з урахуванням принципів індивідуального та диференційованого підходу, комплексного впливу, системності, доступності, варіативності навчання.

Другий розділ розкриває особливості проведення констатувального експерименту, а дані, які отримані Іриною Абакумовою стали основою для створення педагогічної технології, методичних рекомендацій і навчальних матеріалів, які забезпечують належну організацію професійно-трудової підготовки учнів з інтелектуальними порушеннями у рамках спеціальної освіти, враховуючи специфіку їхнього розвитку і потреб.

У третьому розділі представлено результати формувального експерименту, що підтвердили значення розробленої педагогічної технології, основним процесуально-технологічним блоком якої є використання Модельної навчальної програми «Технології трудового навчання: інваріативні модулі» для розвитку професійно-трудової компетентності учнів з порушенням інтелекту. Іриною Абакумовою доведено, що реалізація розробленої технології та авторської модельної програми сприяє інтеграції учнів у соціум, допомагає їм розвивати професійні навички та адаптуватися до вимог сучасного ринку праці. Використання в подальшому педагогічної технології та Модельної програми стане важливим кроком до позитивних змін в розвитку професійно-трудової компетентності осіб з порушеннями інтелектуального розвитку.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Порушень академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях, яких висвітлено основні наукові результати дисертації, не виявлено.

Попри високий науковий рівень дисертаційної роботи Ірини Абакумової, актуальність теми, належну теоретико-методологічну та емпіричну обґрунтованість, доцільно звернути увагу на низку зауважень, що мають конструктивний характер та можуть сприяти удосконаленню подальших наукових розвідок здобувачки.

Зауваження і побажання до змісту роботи:

1. У процесі аналізу досліджуваного питання, на нашу думку, варто було б дати порівняльну характеристику сучасного стану організації професійно-трудової підготовки учнів закладів загальної середньої освіти в Україні та закладів системи спеціальної освіти; розкрити проблеми, з якими стикаються педагоги в умовах інклюзивного навчання під час їхньої професійної діяльності.

2. У представленому дослідженні дисертантка, спираючись на розробки вітчизняних та зарубіжних вчених щодо проблеми професійно-трудової учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, цитує їх, але не завжди висловлює власну позицію стосовно теоретичних положень досліджуваного феномену.

3. Робота значно виграла б за умови представлення більш детального опису процедури та етапів проведення експериментального дослідження, зокрема із зазначенням конкретної методики, проведеної на кожному з етапів.

Висловлені зауваження не впливають на загальну наукову цінність, а можуть бути використані для покращення роботи або для подальшої наукової дискусії.

Висновок. Усі наукові результати, які викладені в дисертаційній роботі та виносяться на захист, отримані авторкою самостійно.

Дисертація Абакумової Ірини Вікторівни «Формування професійно-трудової компетентності учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку», є самостійним науковим дослідженням актуальної проблеми, містить оригінальні підходи до розв'язання теоретичних і практичних питань, пов'язаних із розвитком і формуванням професійно-трудової компетентності учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам до оформлення дисертацій затвердженими Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), та постанові КМ України від 12.01.2022 р. №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно Постанови КМ України № 341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її автор – Абакумова Ірина Вікторівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії PhD з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
старший дослідник,
заступник директора з наукової роботи
Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України

Наталія ЯРМОЛА